

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Infohariduse osakond

Info- ja dokumendihaldus

Helena Ritsoson

Põdrala valla institutsioonid 1944–1950

Lõputöö

Juhendaja: Indrek Paavle, MA

Valga 2009

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
1. VALLA KUJUNEMINE	8
2. VÕIMUSTRUKTUUR EESTI NSVs	10
3. TÄITEVKOMITEE JA KÜLANÕUKOGU	13
3. 1 Põdrala valla TSN Täitevkomitee taasloomine	14
3. 2 Põdrala valla külanõukogude loomine	15
3. 3 Põdrala valla TSN Täitevkomitee juhtkond	15
4. PÕDRALA VALLA TSN TÄITEVKOMITEE ÜLESANDED	19
5. PARTEI ALGORGANISATSIOONI JA PARTEIKOMITEE KUJUNEMINE	22
5. 1 Põdrala valla partei algorganisatsioon	23
5. 2 Põdrala valla parteikomitee	25
5. 3 Nomenklatuur ja ametikohtadele kinnitamine	27
6. REVIDEERIMINE	29
7. KOLLEKTIVISEERIMINE JA KONFISKEERMINE	32
7. 1 Kolhooside loomine	32
7. 2 Konfiskeeritav vara	34
KOKKUVÕTE	37
KASUTATUD LÜHENDID	39
KASUTATUD ALLIKAD	40
LISA 1. Eesti haldusjaotus 1939. a.	45
SUMMARY	46

SISSEJUHATUS

Kohalik omavalitsus on eestlastele olnud ajalooliselt omane kogukondliku elu korraldamise vorm. Tartu Ülikooli professor Wolfgang Drechsler on 2003. aastal öelnud: „Eesti riik on ajalooliselt välja kasvanud kohalikest omavalitsustest ja eestlased on elanud kogukondlikus iseorganiseerimises kui ühiselu struktuuris sajandeid kauem peaaegu kõigist Euroopa rahvastest.“¹

Valgamaa asub Lõuna-Eestis. Ajalooline maakond, mis paiknes enamjaolt praeguse Läti aladel ja oli valdavalt lätikeelne. 1920. aastal, mil piir Läti ja Eesti riikide vahel oli kindlaks määratud, loodi Eesti poolele praktiliselt uus Valga maakond. Lätikeelsest maakonnast jäid alles ainult Valga linn ja vähene tema ümbrus. Ülejäänud maakond moodustati Võru- ja Viljandimaa Valgalähedastest osadest. Sellisena kaotati maakond 1950. aastal, kui Eesti haldusjaotuse üksusteks said rajoonid.²

Lõputöö eesmärgiks on vaadelda, kuidas kujunesid ja omavahel toimisid Põdrala valla tähtsamad institutsioonid valla täitevkomitee ja partei algorganisatsioon perioodil 1944–1950. Kuna ja kuidas loodi, kes olid tähtsamad isikud sellel perioodil ja milliseid ülesandeid tuli täita. Kumb oli siiski tähtsam, kas partei algorganisatsioon või täitevkomitee ja kuidas toimis käsuliin? Alguastaks sai 1944. aasta teine pool, kuna peale sõda säilis esialgu endine haldusjaotus – vallad ja maakonnad ning sellel aastal taastati ka Põdrala valla TSN Täitevkomitee. 1950. aasta sai lõppdaatumiks, sest siis viidi läbi rajoniseerimine ning kaotati senised haldusüksused ja Põdrala vald sai osaks Tõrva rajoonist.

¹ Kohalik omavalitsus: mõiste, koht avalikus halduses ja ajalooline areng, http://www.estonica.org/est/lugu.html?kateg=7&alam=33&menyy_id=1241 [02.05.2008].

² <http://et.wikipedia.org/wiki/Valgamaa> [20.03.2007].

Aastad 1944–1950 olid valdadele rahutud. Uus võim oli tulnud, aga ei olnud veel korralikult ennast kindlustanud. Palju oli uuendusi ja ärevaid hetki.³

Nõukogude võimu taaskihtestamisega 1944. aasta sügisel jätkus Eesti esimesel punasel aastal (1940–1941) pooleli jäänud sovetiseerimine. Ajavahemik 1944. aasta sügisest kuni 1953. aastani on Eesti ajaloos oluliseks perioodiks, mida kokkuvõtlikult iseloomustavad iseseisvusaegse riikluse lammutamine ning nõukogude võimustruktuuri ülesehitamine, uue ametkonna kujundamine, relvastatud vastupanu mahasurumine, laiaulatuslikud repressioonid, nõukoguliku majandusmudeli juurutamine, ühiskonna vaimuelu nõukogustamine ja Moskva kontrollmehhanismide väljakujunemine ning kehtestamine. Teisisõnu, see oli aeg, mil Eestis kehtestati lõplikult uus režiim ehk loodi Eesti NSV vundament.⁴ Siinkohal tuleks selgituseks lisada, et minu valitud periood lõppeb 1950. aastaga, kuna siis kaotati vallad, aga sageli valitakse periood 1953. aastani, sest siis suri J. Stalin.

On kirjutatud mitmeid huvitavaid töid, mis keskenduvad antud perioodi erinevatele aktuaalsetele probleemidele. Kõige põhjalikumalt käsitlevad parteiorganisatsioonide moodustamist ja tegevust Ervin Kivimaa ja Feliks Kinkar.⁵ Tiiu Kreegipuu on kirjutanud magistr töö nõukogude kultuuripoliitika printsiipidest ja rakendustest.⁶ Eesti NSV Siseministeeriumi/Riikliku Julgeoleku Ministeeriumi Banditismivastase Võitluse Osakonnast kirjutas magistr töö Pearu Kuusk.⁷ Ilmar Tamm on kirjutanud dissertatsiooni kohaliku nõukogude haldusaparaadi kujunemiskäigust ja Aili Truuväli kohalikest nõukogudest Eesti NSV-s.⁸ Täitevkomitee teemal on TÜ Viljandi

³ Eesti ajalugu. VI, Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Peatoimetaja Sulev Vahre. Tartu, 2005. Lk 252.

⁴ Tõnu Tannberg. „Nõukogude Eesti 1940–1953: Uuele režiimile vundamendi rajamise aastad“ teoses: Eesti NSV aastatel 1940–1953: Sovetiseerimise mehhanismid ja tagajärjed Nõukogude Liidu ja Ida-Euroopa arengute kontekstis. Koostaja Tõnu Tannberg. Eesti Ajalooarhiivi toimetised. Nr. 15 (22). Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2007. Lk 5.

⁵ Ervin Kivimaa. EKP tegevus vabariigi põllumajanduse kollektiviseerimisel aastail 1944–1950. Dissertatsioon ajaloo teaduste kandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks. Tartu, 1970. Käsikiri ERAF raamatukogus; Ervin Kivimaa. „Parteiorganisatsioonide loomine ja kindlustamine Eesti külas aastail 1944–1947“ teoses: Tõid NLKP ajaloo alalt nr. VI. TRÜ toimetised, vihik 233. Tartu, 1969; Feliks Kinkar. „Valla parteiorganisaatorid Eesti NSV-s“ teoses: Tõid NLKP ajaloo alalt nr. XII. TRÜ toimetised, vihik 334. Tartu, 1974.

⁶ Nõukogude kultuuripoliitika printsiibid ja rakendused Eesti NSV-s aastatel 1944–1954 kirjanduse ja trükiajakirjanduse näitel: magistr töö / Tiiu Kreegipuu; juhendaja: Tõnu Tannberg; Tartu Ülikool, filosoofiateaduskond, eesti ajaloo õppetool.

⁷ Eesti NSV Siseministeeriumi/Riikliku Julgeoleku Ministeeriumi Banditismivastase Võitluse Osakond (1944–1947): magistr töö / Pearu Kuusk; juhendaja: Tõnu Tannberg; Tartu Ülikool, filosoofiateaduskond, eesti ajaloo õppetool.

⁸ Eesti NSV kohalike nõukogude haldusaparaadi kujunemiskäik ja arenguperspektiivid: dissertatsioon juriidiliste teaduste kandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks / Ilmar Tamm; juhendaja: H. Schneider; Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi õiguse sektor. Tallinn, 1970. Kohalikud nõukogud Eesti NSV-s (1944–1948): diplomitöö / Aili Truuväli; Tartu Riiklik Ülikool, õigusteaduskond, riigi- ja haldusõiguse kateeder. Tartu, 1973.

Kultuuriakadeemias kirjutanud lõputöö Lea Meier.⁹ Väga huvitav ja paljusid sündmusi ning olukordi selgitav on Indrek Paavle doktoritöö käsikiri kohaliku halduse sovetiseerimise kohta Eestis 1940–1950.¹⁰

Välismaistest autoritest pean kindlasti vajalikuks ära märkida Venemaalt Jelena Zubkova monograafia ja Saksamaa õpetlase David Feesti doktoriväitekirja.¹¹ Mõlema autori artikkel on avaldatud ka kogumikus „Eesti NSV aastatel 1940–1953.“¹² Zubkova kirjutab oma artiklis sovetiseerimisprotsessist, jagades selle kaheks perioodiks. Esimesel poolel, 1944. aasta sügisest kuni 1947. aasta sügiseni toimus „ettevaatlik sovetiseerimine“ ning sellele järgnes uue režiimi toestiku rajamise periood, mis kestis 1950. aastate alguseni. Feest aga uurib oma artiklis, mis põhineb tema doktoritööl, milline oli „põlisrahvuse“ koht EKPs pärast Teist maailmasõda ja kuidas tõlgendas seda Moskva keskvõim.

Kuna mul ei ole õnnestunud leida ühtegi raamatut ega käsikirja, mis räägiks põhjalikult Põdrala vallast aastatel 1944–1950, siis proovin selle tööga anda oma osa väikese valla ajaloo säilimisele. Kindlasti ei suuda ma kirjutada kõigest, mis siis juhtus, kuid lootan väga, et ehk leidub edaspidi keegi, kelle huvid minu omadega ühtivad ja sellest lähtudes kirjutatakse teemast veelgi põhjalikumalt ja üksikasjalikumalt.

Suurem osa tööst on kirjutatud arhiivimaterjalide põhjal.¹³ Põdrala valla TSN Täitevkomitee kohta on Valga Maa-arhiivis säilinud 14 säilikut. Kõik ülejäänud materjalid on puudu ja keegi ei oska öelda kuhu need on pandud, kuna ametlikult pole midagi makulatuuri eraldatud. Küsisin ka praegusest Põdrala valla vallamajast dokumentide kohta aastatest 1944–1950. Mulle vastati, et praegu neil selle perioodi kohta dokumente pole, kuid käib arhiivi korrastamine ja kui midagi leitakse, antakse mulle teada. Samuti uurisin Valgamaa TSN Täitevkomitee materjale, et leida

⁹ Kohalike täitevvõimu institutsioonide asjaajamine 1918-1950 Soosaare vallavalitsuse, Võisiku valla täitevkomitee ja Kolga-Jaani külanõukogu näitle: lõputöö / Lea Meier; juhendaja: Indrek Paavle; Viljandi Kultuuriakadeemia, raamatukogunduse, infoteaduse ja dokumendihalduse osakond.

¹⁰ Indrek Paavle. Kohaliku halduse sovetiseerimine Eestis 1940–1950. Doktoritöö käsikiri. Tartu, 2009.

¹¹ Елена Зубкова, Прибалтика и Кремль: 1940–1953, РОССПЭН, Москва, 2008; David Feest, Zwangskollektivierung im Baltikum: die Sowjetisierung des estnischen Dorfes 1944–1953, Köln, 2007.

¹² Jelena Zubkova. Probleemne tsoon: Balti vabariikide sovetiseerimise iseärasused sõjajärgsel ajal 1944–1952; David Feest. Põlisrahvuste taaseelistamise poliitika Balti liiduvabariikides? Eestimaa Kommunistlik Partei pärast Teist maailmasõda, teoses: Eesti NSV aastatel 1940-1953: sovetiseerimise mehhanismid ja tagajärjed Nõukogude Liidu ja Ida-Euroopa arengute kontekstis / koostanud Tõnu Tannberg; [toimetanud Mart Orav; resümeed tõlkinud Martin Jaigma ja artiklite autorid] Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2007.

¹³ Põdrala valla TSN Täitevkomitee. VAMA 551.

Põdrala valla TSN Täitevkomitee töötajate isiklikud toimikud, kuid nendele kehtib seadusega sätestatud juurdepääsupiirang.

AISist leidsin, et Riigiarhiivi filiaalis (endine Parteiarhiiv) Tallinnas on materjalid Valgamaa Põdrala valla partei algorganisatsiooni ja Valgamaa Põdrala valla parteikomitee kohta.¹⁴ Nendest dokumentidest sain ülevaate partei algorganisatsiooni ülesannetest, päevakorra temadest ja seostest valla täitevkomiteega.

Perioodilistest väljaannetest uurisin kohalikku lehte „Valgamaalane“, milles oli mõningaid artikleid Põdrala valla tegemiste ja tegemata jätmiste kohta. Käisin uurimas ka Pikasilla, Pori ja Riidaja külades. Kahjuks tuleb tõdeda, et suurem osa inimesi, kes midagi teadsid, on meie hulgast lahkunud. Need aga, kes veel jäänud, on kas liiga vanad, et täpselt mäletada või liiga noored, et nii ammust aega meenutada. Siinkohal aga tahan kindlasti ära märkida ka selle, et paljud inimesed lihtsalt ei olnud nõus rääkima nendest aegadest. Nende hulgast keda ma külastasin ja kelle sõnad ma juurde lisan, nimetaks Elviine Raali, kes oli aastatel 1945–1953 Pikasilla Rahvamaja juhataja. Aleksander Veerme, aseesimees Aleksander Veerme poeg, kes on 75 aastane ja kahjuks juba kehva tervise ning nõrga mäluaga. Eve Krillo, viimase täitevkomitee aegse esimehe Karl Luige tütar.

Internetiallikatest tooksin välja www.okupatsioon.ee ja www.estonica.org.¹⁵ Okupatsiooni muuseumi koduleheküljelt saab informatsiooni Eestis toimunud ajalooliste sündmuste kohta aastatel 1940–1991 ja Estonica koduleheküljel on Eesti ajalugu perioodidena aastatest u 1200–1992.

Eesti ajaloost ja võimuorganite kujunemisest sain ülevaate mahukast teosest „Eesti ajalugu VI“.¹⁶ Liivi Uueti koostatud teatmik aitas mõista selle perioodi haldusjaotust.¹⁷ Täitevkomitee koosseisu ja nomenklatuuri kohta uurisin täpsemalt „Valla täitevkomitee esimehe käsiraamatust“.¹⁸ Põdrala valla tekkimise kohta andis ülevaate Enno Piiri koostatud raamat

¹⁴ Valgamaa Põdrala valla partei algorganisatsioon. 1946-1948. ERAF 844; Valgamaa Põdrala valla parteikomitee. 1948-1949. ERAF 1118.

¹⁵ <http://www.okupatsioon.ee>; http://www.estonica.org/index_est.html [21.04.2008].

¹⁶ Eesti ajalugu. VI, Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Peatoimetaja Sulev Vahre. Tartu, 2005; Eestimaa Kommunistliku Partei kohalikud organisatsioonid 1940–1991. Koostanud ja toimetanud Enn Tarvel. Tallinn, 2005.

¹⁷ Liivi Uuet. Eesti haldusjaotus 20.sajandil: teatmik. Tallinn, 2002.

¹⁸ Valla täitevkomitee esimehe käsiraamat: valimik kehtivaid seadusandlikke eeskirju käsitamiseks valla täitevkomitee ja külanõukogu töös / Eesti NSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsus. Tallinn: [Eesti NSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsus], 1946.

„Helme kihelkond“, sarjast “Sakalamaa ei unusta”.¹⁹ Lisaks lugesin raamatuid EK(b)P struktuuri ja kohalike organisatsioonide kohta ning artikleid kogumikust „Eesti NSV aastatel 1940-1953: Sovetiseerimise mehhanismid ja tagajärjed Nõukogude Liidu ja Ida-Euroopa arengute kontekstis“, mis aitasid aru saada partei tööst ja korraldustest.²⁰

Töö on jaotatud seitsmeks osaks. Esimesed osa räägib sellest, millistest maa-aladest 1939. aastal moodustati Põdrala vald. Teine osa kirjeldab üldist võimustruktuuri. Kolmas osa on Põdrala valla TSN Täitevkomitee taasloomisest ja juhtkonnast ning külanõukogude loomisest. Neljas osa toob täpsemalt välja täitevkomitee ülesanded. Viiendas osas on juttu partei algorganisatsioonist ja parteikomiteest. Kuuendas osas kirjutan 1947. aasta revideerimisaktist, mis annab osalise ülevaate täitevkomitee tööst, dokumentidest ja nende korrashoiust. Viimases osas tuleb juttu kolhooside loomisest ja varade konfiskeerimisest.

¹⁹ Helme kihelkond: inimkaotused ja repressioonid alates 21. juunist. Koostanud Enno Piir.

²⁰ Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940-1991. Koostanud ja toimetanud Enn Tarvel. Tallinn, 2002; Eestimaa Kommunistliku Partei kohalikud organisatsioonid 1940–1991. Koostanud ja toimetanud Enn Tarvel. Tallinn, 2005; Eesti NSV aastatel 1940-1953: Sovetiseerimise mehhanismid ja tagajärjed Nõukogude Liidu ja Ida-Euroopa arengute kontekstis. Eesti Ajalooarhiivi toimetised. Nr. 15 (22). Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2007.

1. VALLA KUJUNEMINE

20. sajandi alguses oli Eestimaal suhteliselt palju valdu, mis oma suuruselt olid väga erinevad. Suuremad vallad olid näiteks Viru- ja Saaremaal. Valga-, Võru- ja Viljandimaal seevastu olid enamuses väikevallad. Sellepärast hakati tegelema vallapiiride reformiga. Oluline põhjus selleks oli ka valdade territoorium. Valdade piirid olid juba vanad. Selle ajaga olid kujunenud uued keskused, teede sõlmpunktid, raudteejaamade asulad. Sageli oli valdade kuju mehaanilise liitmise tõttu liiga väljavenitatud või sopiline. Samas oli ka nn lapivaldu, ehk valdadel oli maatükke teistes valdades.²¹

Vallaseaduse järgi tuli valdade piiride määratlemisel ja muutmisel silmas pidada, et valla maa-ala oleks tervikuna kokkukuuluv, et tervikuna kokkukuuluvat, tihedalt asustatud maa-ala ei tükeldataks kahe või mitme valla piiresse ja et valla elanike arv oleks selline, mis võimaldab vallaomavalitsusel edukalt arendada ja korralikult täita tema peale pandud ülesandeid.²²

Seetõttu kinnitatigi Vabariigi Presidendi otsusega 7. oktoobrist 1938 uute valdade nimekiri, mis jõustus 1. aprillist 1939.²³ 365 valla asemele loodi kõigest 248. Üks suurimaid liitmisi toimus ehk Valgamaal, kus 19 vallast moodustati 10. (vt LISA1)

Ka Põdrala vald moodustati 1939. aastal omavalitsuste reformiga. Sellesse arvati järgmised maa-alad:

- a) senise Leebiku valla territoorium;
- b) senise Riidaja valla maad;
- c) senise Lõve valla maa-alad, välja arvatud Tehvandi nr 17-A, Ennomõisa nr 18-A ja 18-B, Üprese, Mangle, Kuremäe, Kõrgesilla, Kivija, Lombi, Raudsima, Kerna ning Sarantso nr 25 ja 26 talude maad;

²¹ Helme kihelkond: inimkaotused ja repressioonid alates 21. juunist. Lk 136-137.

²² RT. 1937, 32, 310. Vallaseadus. Antud Riigivanema poolt dekreedina 07.04.1937.

²³ Vabariigi Presidendi otsus nr 88. 07.10.1938. Riigi Teataja 1938, 87, 776.

- d) senise Patküla valla ja senise Leebiku valla kahe tüki vahel asuva lahustüki ning Väike-Emajõe ääres asuva lahustüki Peedukse, Liiva, Suitso, Pikasilla koolimaa nr 38 ja nr 15 ning Parve talude maadest;
- e) senise Suislepa valla Väike-Sälgu ja Väike-Vooru külade ning Musti, Karuküla, Lahastiku, Kaubi, Jüri, Kuru, Lepiku, Vana-Saarde, Nopsi, Varese ja Tuuri talude maa-aladest;
- f) senise Kärstna valla Löövi, Mägra, nr A-96, Viira ja Köödre talude maa-aladest.²⁴

²⁴ Helme kihelkond: inimkaotused ja repressioonid alates 21. juunist. Lk 136-137.

2. VÕIMUSTRUKTUUR EESTI NSVs

Nõukogude ühiskonna juhtimine ja kontrollimine pidi toimuma töötajate kaudu. Eriti oluline oli töötajaskonna kontrollimine NSV Liidu poolt 1939.–1940. aastani okupeeritud aladel, sest seal tuli uuele võimule toeks olevad ametnikud ja töötajad alles välja õpetada. Eesti NSV puhul on selles suhtes oluliseks ajaks sõjajärgsed aastad, mil sobivate inimeste nappus oli väga teravalt päevakorral. Nn nõukogude võim oli tegelikult partei võim, kui viimase all mõelda parteiaparati. Parteikeskne võimustruktuur rajati järk-järgult.²⁵

Punaarmee üksuste kannul tulid 1944. aasta suvel-sügisel Eestisse partei- ja nõukogude organid, et alustada kohapeal uuesti nõukogude võimu kehtestamist. Selle juures etendasid esialgu olulisimat rolli nn operatiivgrupid, mida oli Nõukogude tagalas hakatud looma 1943. aasta lõpul. Kohtadel aitasid nõukogude võimu kehtestada Punaarmee poliitosakonnad ja julgeolekuorganid.²⁶

30. oktoobril 1944. aastal võeti Moskvas ÜK(b)P KK Orgbüroos vastu otsus „Eesti NSV parteiorganisatsiooni poliitilise töö puudustest ja ülesannetest.“²⁷ Seda võib pidada omamoodi alusdokumendiks, millega sovetiseerimisprotsess Eestis taaskäivitati ja mille suunistest pidi Eesti NSV juhtkond pikka aega juhinduma. Ajavahemik 1944. aasta sügisest kuni 1953. aastani on Eesti ajaloos oluliseks perioodiks, mida kokkuvõtlikult iseloomustavad iseseisvusaegse riikluse lammutamine ning nõukogude võimustruktuuri ülesehitamine, uue ametnikkonna kujundamine, laiaulatuslikud repressioonid, nõukoguliku majandusmudeli juurutamine, ühiskonna vaimuelu nõukogustamine ja Moskva kontrollmehhanismide väljakujundamine ning kehtestamine.

²⁵ Tõnu Tannberg. „Moskva institutsionaalsed ja nomenklatuursed kontrollmehhanismid Eesti NSVs sõjajärgsetel aastatel“ teoses: Eesti NSV aastatel 1940-1953. Lk 254-255.

²⁶ Eesti ajalugu. VI. Lk 273-274.

²⁷ ÜK(b)P KK Orgbüroo otsus “Eesti NSV parteiorganisatsiooni poliitilise töö puudustest ja ülesannetest”. 30.10.1944. RGASPI 17-117-459, 1–4.

Teisisõnu, see oli aeg, mil Eestis kehtestati lõplikult uus režiim ehk loodi Eesti NSV vundament.²⁸

Esialgu täitis Eesti NSV valitsuse rolli 25. augustil 1940 moodustatud Rahvakomissaride Nõukogu,²⁹ mis koosnes esimehest, asetäitjast ja 12 rahvakomissarist. 1944. aasta veebruaris võttis Nõukogude Liidu Ülemnõukogu Presiidium vastu seadused, millega liiduvabariikides moodustati riigikaitse ja välisasjade rahvakomissariaadid.³⁰ Eesti NSV valitsuse peamiseks ülesandeks oli liiduvabariigi igapäevaelu juhtimine Moskva ja kohaliku partei suuniste alusel. Kohtadel tugines täidesaatev võim valla või maakonna täitevkomiteedele. Toimis kindlasuunaline võimuvetikaal: ENSV Rahvakomissaride Nõukogu ehk (alates 1946) Ministrite Nõukogu juhtis maakonna täitevkomiteed, maakondade täitevkomiteed kureerisid linnade ja valdade ning külade täitevkomiteesid, kinnitasid nende koosseise ja andsid kindlaid juhiseid.³¹

Liiduvabariigi valitsemisega tegelesid täidesaateva, seadusandliku ja poliitilise võimu organid. Nõukoguliku võimustruktuuri keskseks institutsiooniks ning poliitilise võimu kandjaks oli kommunistlik partei, mis kandis kuni 1952. aastani ametlikku nimetust Eestimaa Kommunistlik (bolševike) Partei. EK(b)P juhiks aastatel 1944–1950 oli Nikolai Karotamm. EK(b)P Keskkomitee taasalustas oma tegevust Eesti territooriumil 1944. aasta augustis, baseerudes esialgu Võrus.³² Tegemist oli üleüldise kommunistliku partei territoriaalse organisatsiooniga. Kommunistliku partei kõrgeimaks võimuorganiks oli parteikongress. Kongressidevahelisel ajal kutsuti kokku EK(b)P Keskkomitee pleenumid. Pleenumitevahelisel perioodil juhtis EK(b)P tegevust keskkomitee büroo, mis oli tegelikult võimu kese. Keskkomitee oma aparadi kaudu juhtis maakonnakomiteede tööd, st maakonnakomitee oli Keskkomitee ees aruandekohustuslik ja pidi kuulama selle sõna. Maakonnakomiteele allus valla parteikomitee, mis oli sisuliselt põhikirjaväline institutsioon, kuid lühikest aega oli Balti liiduvabariikides olemas. Madalaim üksus oli partei algorganisatsioon. Põhikirja järgi juhtis neid vastav maakonnakomitee, kuid Eestis erandina juhtis valla parteikomitee, juhul kui see vallas olemas oli.³³

Visa vastuseis Nõukogude võimule, mitte üksnes aktiivne, vaid ka passiivne, sai peamiseks

²⁸ Tõnu Tannberg. Nõukogude Eesti 1940-1953: Uuele režiimile vundamendi rajamise aastad. Lk 5.

²⁹ Eesti Nõukogu Sotsialistliku vabariigi Konstitutsioon § 39. 25.08.1940. Riigi Teataja 1940, 111, 1117.

³⁰ Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsioon § 43. ENSV Teataja 1944, 2, 8; 1944, 2, 9.

³¹ Eesti ajalugu VI. Lk 250-252.

³² Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940-1991. Lk 35-36.

³³ Eesti ajalugu VI. Lk 250-252.

tõkkeks sovetliku mõju levitamisel Balti regioonis. Kõige nõrgemaks lüliks sovetiseerimispoliitika elluviimisel osutusid kohalikud võimuorganid. Halduslik hierarhia tegelikult ei toiminud või toimis väga halvasti. Vabariigi juhtkonnal oli tihti väga ebamäärane ettekujutus sellest, mis toimub maakondades, seda enam valdades. Neil, kellel tuli kolgastes käia, tekkis mulje, et nõukogude võim lõpeb juba valla tasandil ja sealgi püsib see paljudes asjades ainult näiliselt.³⁴

Lisaks vertikaalsele käsuliinile eksisteeris ka horisontaalne, st sama tasandi parteiorgan juhtis ka täitevkomiteed, aga see käsuliin oli ametlikult reguleerimata ja selle toimimine praktikas võis sõltuda paljudest asjaoludest, kõige rohkem inimestest ja nende isikuomadustest.

³⁴ Jelena Zubkova. Probleemne tsoon: Balti vabariikide sovetiseerimise iseärasused sõjajärgsel ajal 1944–1952. Lk 199.

3. TÄITEVKOMITEE JA KÜLANÕUKOGU

17. jaanuaril 1941. a. ilmus ENSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus linna- ja maakonna täitevkomiteede moodustamisest ülesannete täitmiseks. Maakondade täitevkomiteedele tehti ülesandeks kinnitada maakondliku alluvusega linnades ja valdades ametisse täitevkomiteede isikkoosseisud.³⁵

22. juunil 1941 puhkenud NSV Liidu – Saksamaa sõda jõudis kiiresti Eestisse. Sovetliku võimu kokku varisedes kujunesid kohalikud vallavalitsused kohtadel spontaanselt, allesjäänud endised omavalitsusametnikud võtsid täitevkomiteed üle ja asusid taastama endisi asutusi. Saksa vägede tulekuga läks võim kohtadel Saksa komandantidele, kes nimetasid ametisse ka kohalikud võimukandjad. “Punaseid” omavalitsustegelasi käsitleti Saksa võimude poolt potentsiaalselt ohtliku elemendina.³⁶

Peale sõda säilis esialgu endine haldusjaotus – vallad ja maakonnad. Eestis oli 11 maakonda ja 223 valda. Liiduvabariigi jaotus maakondadeks ja valdadeks oli tollases NSV Liidus erandlik. Peale sõda, augustis-septembris 1944. a. moodustati kohalikud täitevkomiteed uuesti.³⁷ 1944. aasta lõpus saatis ENSV Rahvakomissaride Nõukogu Moskvasse kirja, palvega suurendada täitevkomiteede koosseise ja tõsta nende palka. Põhjusena toodi välja Eesti erinevus teistest liiduvabariikidest: hajaasutus ja üksikmajapidamised. 700–750 talupidamist 10–15 km raadiuses ja kõigiga on vaja tegeleda. Seetõttu tuli ka külanõukogude moodustamise ettepanek, et saaks paremini täita riiklike ülesandeid. 1945. aasta talvel hakati külanõukogude loomist ette valmistama.

1944. aasta oktoobris alustas uuesti tegevust ka Põdrala valla Tööraha Saadikute Nõukogu

³⁵Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus täitevkomiteede moodustamise kohta maakondliku alluvusega linnades ja valdades. 24.01.1941. ENSV Teataja 1941, 11, 113.

³⁶ Indrek Paavle. Kohaliku halduse sovetiseerimine Eestis 1940–1950. Lk 67.

³⁷ Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus küla tööraha saadikute nõukogu loomise kohta Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis. 14.05. 1945. ENSV Teataja 1945, 18. 256.

Täitevkomitee alluvusega Valga maakonna Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomiteele.

3. 1 Põdrala valla TSN Täitevkomitee taasloomine

1. oktoobril 1944 tulid Põdrala vallamaja lagunenu ruumes kokku Ernst Ottender, Eduard Luik, Aleksander Veerme ja sm Jeremenko, et luua kohapealne võimuorgan – täitevkomitee.³⁸ Koosoleku juhatajaks valiti E. Ottender ja kirjatöömehetajaks A. Veerme, kes ka nimetatud kohtadele asusid. Oli vaja valida Põdrala valla TSN Täitevkomitee kandidaadid, kelleks nimetati: esimehe kohale Eduard Luik, aseesimeheks Aleksander Veerme, sekretäri kohale kutsuti välja Jaak Laiverik ja kantselei tööjõuks Helju Laas.³⁹ Alustas uuesti tegevust Põdrala valla TSN Täitevkomitee alluvusega Valga Maakonna TSN Täitevkomiteele.

Järgmisest päevast asuti täitma oma töökohustusi. Esimese asjana 2. oktoobril 1944 otsustati taastada vallamaja ja asuda kontakti Valgamaa TSN Täitevkomiteega, mida ka tehti.⁴⁰ 17. oktoobril 1944 toimus Valgamaa TSN Täitevkomitee järjekordne koosolek, kus oli päevakorras ka valdade täitevkomiteede esimeeste kinnitamine. Kuulates ära ettepanekud ja arvesse võttes seadusi, otsustati kinnitada ajutised koosseisud.⁴¹ Siit selgub, et Põdrala vallas kinnitati ametisse alates 1. oktoobrist 1944 Eduard Luik esimeheks, Aleksander Veerme esimehe asetäitjaks ja Jaak Laiverik sekretäriks. Juba 21. detsembril 1944 toimus uus valimine ja esimeheks sai Ado Ilisson.⁴² Teiseks suureks sammuks sai valla jaotamine 20 rajooniks ja külavanemate määramine.⁴³ Külavanemate kaudu hakati elanikele edastama informatsiooni ja nõudmisi ning kohustusi.

Seda, et täitevkomitee esimehed tihti vahetusid, võib täheldada mitmel pool. Järvamaal näiteks vahetati 1946. aastal välja täitevkomiteede esimehed kõigis valdades.⁴⁴ Sage koosseisude vahetumine toimus ka Tartumaal. Osaliselt oli kiirete kaadrimuutuste põhjuseks kiirustades

³⁸ See oli ainuke kord, kui sm Jeremenko nimi kajastus valla täitevkomitee protokollides. Rohkem tema kohta informatsiooni ei olnud.

³⁹ Avamise protokoll. 01.10.1944. VAMA 551-1-3, 1.

⁴⁰ Protokoll nr 1. 01.10.1944. VAMA 551-1-3, 1p.

⁴¹ Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus küla tööraha saadikute nõukogu loomise kohta Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis. 14.05.1945. Eesti NSV Teataja 1945, 18, 256.

⁴² Protokoll nr 8. 17.10.1944. VAMA 225-1-19, 17-18.

⁴³ Protokoll nr 2. 02.10.1944. VAMA 551-1-3, 2.

⁴⁴ Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940-1991. Lk 191.

leitud inimeste sobimatus, aga tuleb ka arvestada, et ajutisi kaadreid raputas mobilisatsioon Punaarmeele ning julgeolekuorganite tegevus inimeste arreteerimisel.⁴⁵

3. 2 Põdrala valla külanõukogude loomine

1945. aasta mais andis ENSV Ülemnõukogu Presiidium välja seadluse küla töörahva saadikute nõukogu loomiseks, juulis kinnitati seadlusega ka külanõukogude põhimäärus, mille järgi oli külanõukogu kõrgeim riigivõimu organ oma territooriumil ning lähtudes kõrgemalseivate organite poolt kehtestatud seadustest ja direktiividest, juhtima kõiki endale alluvaid asutusi, lahendama kohaliku tähtsusega küsimusi ja tagama oma territooriumil seaduste ning korralduste täitmise kõigi kodanike poolt. Põhimääruse kohaselt allusid külanõukogud vahetult valla täitevkomiteele.⁴⁶ Ametlikult põhjendati külanõukogude loomist eesmärgiga maapiirkondades paremini organiseerida rahvast majanduslikuks ja kultuuriliseks ülesehitustööks ning nõukogude võimu laiendamiseks nende teenimise huvides.⁴⁷ Kui algselt taheti moodustada 1250 külanõukogu, siis lõpuks jäi üldarvuks vaid 650, arvestusega kuni 1000 elanikku ja 250 majapidamist külanõukogus. Vastuvõetud seadluses oli lõpuks ette nähtud moodustada veel vähem, vaid 637 külanõukogu, keskmiselt 2–3 ühes vallas.⁴⁸ Valgamaal moodustati 24 külanõukogu (13. september 1945), millest 2 Põdrala vallas.⁴⁹ Riidaja külanõukogu esimeheks sai Vladimir Bubnov. Teine oli Leebiku külanõukogu, esimeheks sai August Laansoo.

3. 3 Põdrala valla TSN Täitevkomitee juhtkond

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu andis Tallinnas, 11. aprillil 1945 välja määruse nr. 316, valdade täitevkomiteede kaustade nomenklatuuri kinnitamise kohta. Lisa nr. 1. I Asjaajamine, kaust nr 7, Isikulised andmed kaadrite kohta. Kui see kaust oleks Põdrala valla täitevkomitee ajast säilinud, siis oleks võinud kirjutada päris täpselt ja põhjalikult iga esimehe, aseesimehe ja

⁴⁵ Indrek Paavle. Kohaliku halduse sovetiseerimine Eestis 1940–1950. Lk 72.

⁴⁶ Kohalike täitevvõimu institutsioonide asjaajamine 1918-1950 Soosaare vallavalitsuse, Võisiku valla täitevkomitee ja Kolga-Jaani külanõukogu näitel: lõputöö / Lea Meier; ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus Eesti NSV küla töörahva saadikute nõukogu põhimääruse kinnitamise kohta. 17.07.1945. ENSV Teataja 1945, 24, 357.

⁴⁷ Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus küla töörahva saadikute nõukogu loomise kohta Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis. 14.05.1945. ENSV Teataja 1945, 18, 256.

⁴⁸ Liivi Uuet. Eesti haldusjaotus 20. sajandil: teatmik. Lk 84.

⁴⁹ ENSV Teataja 1945, 33, 517.

teiste valla töötajate kohta. Paraku seda ja veel paljusid teisi kaustu ei ole. Säilinud on Kaustad nr 3, Täitevkomitee koosolekute protokollid. Seetõttu saan kirja panna täitevkomitee esimehed, aseesimehed ja teised töötajad ainult protokollide alusel. Nende põhjal aga ei selgu täpselt, kuna esimehed oma ametisse asusid ja mis põhjustel nad välja vahetati. Nagu ma eespool juba kirjutasin, uurisin ka Valgamaa TSN Täitevkomitee dokumente, et leida isiklikke toimikuid, kuid neile kehtib juurdepääsupiirang. Miks ja kuhu on peaaegu kõik selle aja dokumendid kadunud, jääb tänase päevani selgusetuks, kuna ametlikult makulatuuri midagi eraldatud ei ole. Inimesed arvasid, et kohalikud on 1950-te alguses ise vaikselt kõik dokumendid ära hävitanud või laiali kandnud, kuid tõestada seda pole võimalik.

Käisin uurimas ka Pikasilla, Pori ja Riidaja külades. Kahjuks tuleb tõdeda, et suurem osa inimesi, kes midagi teadsid, on meie hulgast lahkunud. Need aga, kes veel jäänud, on kas liiga vanad, et täpselt mäletada või liiga noored, et nii ammust aega meenutada. Siinkohal aga tahan kindlasti ära märkida ka selle, et paljud inimesed lihtsalt ei olnud nõus rääkima nendest aegadest. Nende hulgast keda ma külastasin ja kelle sõnad ma juurde lisan, nimetaks Elviine Raali, kes oli aastatel 1945–1953 Pikasilla Rahvamaja juhataja. Aleksander Veerme, aseesimees Aleksander Veerme poeg, kes on 75 aastane ja kahjuks juba kehva tervise ning nõrga mälu. Ajal, mil olin juba oma tööd lõpetamas, selgus, et Põdrala valla TSN Täitevkomitee viimane esimees, Karl Luik, oli minu kursusekaaslase isa. Pöördusingi tema poole, et saada natuke rohkem informatsiooni. Ta oskas mulle öelda eluaastad, sünnikoha ja ligikaudse Eestisse tulemise aja. Mind huvitava perioodi kohta aga ei osanudki suurt midagi öelda, mille kohta avaldas ka ise kahetsust. Me sageli arvame, et elu on pikk ja mineviku kohta on veel aega küll ja küll küsida, kuid tihti saab just aeg otsa enne, kui me arugi saame.

Eduard Luik – kindlalt on teada, et 1. oktoobrist 1944. aastal, kui loodi Põdrala valla TSN Täitevkomitee, valiti tema esimeseks täitevkomitee esimeheks ning oli sellel kohal kuni 1944. aasta 12. detsembrini, mil sai täitevkomitee liikmeks.⁵⁰ Kohalik Riidaja mees.

Ado Illisson (sündinud oli 1880) – sai esimeheks 21. detsembril 1944 ja oli kuni 3. novembrini 1947.⁵¹ Oli kohalik Lõve küla mees. Sõja ajal teenis Venemaal armees ja mobilisatsiooni käigus tuli tagasi. Kuna vene keel oli suus, siis sai see ka suureks eelduseks esimehe kohale saamisel. Hiljem sai temast Põdrala valla Täitevkomitee rahanduskomisjoni esimees.

⁵⁰ Avamise protokoll. 01.10.1944. VAMA 551-1-3,17; Protokoll nr 31. 12.12.1944. VAMA 551-1-3, 1.

⁵¹ Protokoll nr 38. 21.12.1944. VAMA 551-1-3, 23; Protokoll nr 31. 23.09.1947. VAMA 551-1-5, 31p-33.

Rein Loim (sündinud oli 1900) – sai esimeheks 3. novembril 1947. aastal ja oli ametis kuni 13. maini 1949.⁵² Kohalik Purtsi küla mees, kes samuti käis sõjaga Venemaal ja peale sõda demobiliseeriti Eestisse tagasi. 1949. aasta lõpus sai ta Riidaja Rahvamaja juhataja ajutiseks kohusetäitjaks ning alates 1. juulist 1950 määrati Rein Loim Põdrala valla kultuuriinstruktori kohale.⁵³

Aleksander Veerme – sai 1. oktoobril 1944 täitevkomitee aseesimeheks ja oli sellel kohal kuni 12. maini 1950, mil ta Valgamaa EK(b)P komitee esindaja juuresolekul joomise pärast vallandati.⁵⁴ Seega oli ta peaaegu kogu selle lühikese täitevkomitee aja vallas aseesimees. Veerme oli Kungi talus sündinud ja Riidajas elanud kohalik mees. Noorena oli natuke aega Suislepa aedniku õpilane. Ta oli Helme kihelkonnakooli haridusega ja oskas väga hästi vene keelt. 1944. tuli Venemaalt sõjaväest demobilisatsiooniga tagasi.⁵⁵ Peale aseesimehe kohta oli ta mingi aja täitevkomitee liige ning hiljem põllumajandusosakonna juhataja.

Vladimir Bubnov – külanõukogude loomisega sai temast Leebiku Külanõukogu esimees, kus ta oli ametis 31. maini 1947. Seejärel oli täitevkomitee liige, kuni 1949. aastani, mil temast sai Põdrala valla TSN TK esimees, kellena ta töötas kuni 12. maini 1950. 12. juulil 1950 määrati ta aga Leebiku Rahvamaja juhataja kohale.⁵⁶ Bubnov oli Petserimaalt 1940. aastate alguses sisserännanud Venemaa eestlane.

Andres Loo – määrati täitevkomitee sekretäriks 15.11.1944, enne oli abimaksuinspektor. Loo oli sekretär kuni 30.05.1950.⁵⁷ Seega peaaegu terve täitevkomitee aja. Andres Loo oli kohalik Reti küla mees, väga haritud ja valdas hästi vene keelt.

1950. aasta protokollide raamatust õnnestus leida huvitavat materjali. Protokoll, kus otsustati: „Vallandada endine Põdrala valla TSN Täitevkomitee esimees Vladimir Bubnov tema kohalt hooletu suhtumise tõttu oma ülesannetesse ja kinnitada tema asemele Karl Luik.“

⁵² Protokoll nr 47. 3.11.1947. VAMA 551-1-5, 36; Protokoll nr 12. 13.05.1949. VAMA 551-1-7, 45-49.

⁵³ Protokoll nr 16. 12.07.1950. VAMA 551-1-8, 124.

⁵⁴ Avamise protokoll. 1.10.1944. VAMA 551-1-3, 1; Protokoll nr 12. 12.05.1950. VAMA 551-1-7, 111.

⁵⁵ Intervjuu aseesimees Aleksander Veerme poja Aleksander Veermega. 02.05.2007.

⁵⁶ Eesti ajalugu VI. Lk 250-252.

⁵⁷ Protokoll nr 15. 15.11.1944. VAMA 551-1-3, 7; Protokoll nr 14. 12.11.1944. VAMA 551-1-8, 105-112.

„Asesekretär Andres Loo esitas avalduse palvega vabastada end valla TSN TK sekretäri kohalt põhjusel, et ta pole mainitud kohal võimeline edasi töötama“

otsustati:

„vallandada endine Põdrala valla TSN TK sekretär Andres Loo tema endiselt ametikohalt, kui isik, kes ei vääri poliitilist usaldust ja kinnitada tema asemele Põdrala valla TSN TK sekretäriks Õie Lasberg“⁵⁸

Karl Luik (1920-1982), endine valla kultuurihariduse instruktor, oligi viimane Põdrala valla TSN TK esimees ja Õie Lasberg viimane sekretär. Sündinud Parahhino külas (nn eestlaste külas), Okulovka rajoonis, Novgorodi oblastis. Tuli esmakordselt Eestisse peale Teist maailmasõda.⁵⁹

⁵⁸ Protokoll nr 15. 19.06.1950. VAMA 551-1-8, 113-121.

⁵⁹ Eve Krillo elektrooniline kiri. 31.07.2009.

4. PÕDRALA VALLA TSN TÄITEVKOMITEE ÜLESANDED

Protokollidest selgus, et valla täitevkomitee põhilised ülesanded olid:

- maareform
- müügikohustuste teatavaks tegemine ja täitmise kontroll
- põlutööde tegemise kontroll
- elanike töökohustuste korraldamine
- talude kohta andmete kogumine
- hariduse, sotsiaaltoetuste ja heakorraalased ülesanded
- kohaliku eelarve kindlaksmääramine
- külanõukogude tegevuse juhtimine
- riigikorra kaitse kindlustamine

Maareformi järgse kontrolli kohta annab põgusa ülevaate Valgamaalase artikkel, mille pealkirjaks „Põdralas parandati maareformi moonutusi.“⁶⁰ Põdrala valla täitevkomitee vaatas koos Valgamaa TSN Täitevkomitee esindajatega üle maareformi teostamisel maakorralduskomisjoni kiire ja pealiskaudse töö tõttu tekkinud vead. Rahuldati mitmete uusmaa- ja juurdelõikesaajate sooviavaldused talumaade suurendamiseks. Vähendati maad mitmes talus, mida peeti seotuks saksa vägedega. Avastati, et mitmed suurtalunikud olid võõrandanud osa maad, kuid hobused ja kariloomad olid täielikult kätte jäänud. Osa loomi võõrandati uusmaasaajate kasuks. Samuti avastati, et mõned endised suurtalunikud olid äralõigatud maad oma sugulaste kätte osanud korraldada, eesmärgiga talu ühes tükis edasi majandada. Sellised maad arvati riigi maareservi, väljaandmiseks töötavatele talupoegadele. Ära võeti maad ka nendelt, kes seda ei harinud. Lisaks võeti vastu mitu otsust piiride parandamiseks, juurdepääsuteede loomiseks, hoonete kasutamiseks ja mitme rentniku lugemiseks mitte uusmaasaajaks, vaid maa kasutajaks, võttes neilt ära uusmaasaajate soodustused.

⁶⁰ Valgamaalane. Nr 116 (263). 25.09.1946. Lk 3.

Moodustati ka rida alalisi komisjone:

- põllumajanduskomisjon
- kultuurikomisjon
- tervishoiu- ja heaolukomisjon
- eelarve- ja rahanduskomisjon
- kaubandus- ja varumiskomisjon
- teedekomisjon
- sõjaväelaste perekondade eest hoolitsemise komisjon
- ülevõetud talude hindamise komisjon
- inventeerimiskomisjon.

Komisjonidesse valiti 3-15 liiget kohaliku aktiivi hulgast. Töö alalises komisjonis oli „vabatahtlik“ ning tasuta. Täitevkomitee kinnitas koosseisud ja juhtis nende tööd. Komisjonide otseseks ülesandeks oli täitevkomitee igakülgne abistamine. Põllumajanduskomisjon pidi hoolitsema põllumajanduslike tööde õigeaegse tegemise, loomakasvatuse arendamise, maaparanduse jne eest. Kultuurikomisjoni ülesandeks oli hoolitseda koolide, rahvamajade, raamatukogude ja teiste kultuur-hariduslike asutuste korraliku töö eest. Tervishoiu- ja heaolukomisjon kontrollis raviasutusi ja talude puhtust. Rahanduskomisjon abistas täitevkomiteed eelarve täitmisel, maksude õigeaegses laekumises, eelarve koostamisel ja valvas eelarve seadusliku kulutamise üle. Kaubanduse ja varumise komisjon aitas täitevkomiteed põllumajandussaaduste varumisel, kaupluste töö korraldamises, et poleks ostjate petmist, vargusi ja raiskamist. Teedekomisjon pidi hoolitsema teede, tänavate ja sildade remondi eest ning otsima inimesi teede korrastustöödele. Sõjaväelaste perekondade eest hoolitsemise komisjon jälgis, et invaliidide ja sõjaväelaste perekondade eest hoolitsetaks vastavalt seadusele, abistas täitevkomiteed puudustkannatavate inimeste väljaselgitamises. Kuna sõda oli alles lõppenud, siis tuli kindlaks teha sõjalised kahjustused nii loomadele, hoonetele kui ka masinatele. Sellega hakkas tegelema inventeerimiskomisjon.

Komisjonid töötasid valla täitevkomitee poolt kinnitatud plaani järgi. Täitevkomiteel ja komisjonidel oli tihe koostöö, kuna ka täitevkomitee liikmed ise kuulusid erinevatesse komisjonidesse. Täitevkomitee pidi tegelema ka igapäevatööga. Mitu korda kuus toimusid istungid, kus arutati jooksvaid küsimusi, vaadati läbi avaldusi, taotlusi, kaebusi nii rahva kui ka

mitmesuguste asutuste poolt ning võeti vastu otsuseid. Istungitel toimus ka kõrgemate institutsioonide nagu ENSV Ülemnõukogu ja Valgamaa TSN Täitevkomitee otsuste läbiarutamine. Määrati ühekordseid ja igakuulisi toetusi ning abistati paljulapselisi peresid ja üksikemasid.

Täitevkomitee allasutused olid:

- 3 mittetäielikku keskkooli (MTK) – Riidaja, Pikasilla, Lõve
- 1 algkool - Leebiku
- 1 internaat - Riidaja
- 2 rahvamaja – Riidaja, Pikasilla
- 4 raamatukogu – Riidaja, Lõve, Leebiku, Pikasilla
- 2 külanõukogu – Riidaja, Leebiku.

Täitevkomiteel olid ka kindlad vastuvõtu- ja tööajad. 6. juulil 1945 tööaegade kinnitamine rahvale: esmaspäeva, kolmapäev, reede 9–14 ja 15–18. Täitevkomitee teenistujad töötavad iga päev peale pühapäevade 9–14 ja 15–18. Töörohketeel aegadel töötavad kõik teenistujad täitevkomitee nõudel vajaduse järgi.

1941. aastal hakkas Eesti NSV territooriumil kehtima Vene NFSV Abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks, mis pani kehtima üldise perekonnaseisuaktide registreerimise korra. Suuremates linnades olid perekonnaseisuaktide-bürood. Vallas oli perekonnaseisuaktide registreerimise kohustus täitevkomitee sekretäril. Esimehed pidid igati neid aitama ja vastutama ka registreerimiseks normaalsete tingimuste loomise eest.⁶¹ Perekonnaseisu tunnistusi ja dokumente andis ka Põdrala vallas välja täitevkomitee sekretär kui perekonnaseisuametnik, millest teatati ka Valgamaa perekonnaseisuinstruktorile ja lisati sekretäri elulugu.

⁶¹Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus perekonnaseisuaktide registreerimise korra kohta. 13.01.1941. ENSV Teataja 1941, 5, 65.

5. PARTEI ALGORGANISATSIOONI JA PARTEIKOMITEE KUJUNEMINE

Põhikirja järgi olid partei algorganisatsioonid partei aluseks ja pidid „siduma tööliste, talupoegade ja intelligentsi masse partei juhtivate organitega“. Algorganisatsiooni moodustamise eelduseks oli kolme parteiliikme olemasolu. Kui liikmeid oli alla kolme, tuli luua kandidaatide või partei-komnoorte grupid eesotsas parteiorganisatsiooniga, kelle määras partei rajooni- või linnakomitee. Partei algorganisatsioonid kuulusid rajooni- või linnakomitee kinnitamisele. Sekretäriks võis valida vaid liiget, kelle parteiline staaž oli vähemalt üks aasta.⁶²

Partei statistika jagas algorganisatsioonid kategooriatesse tegevusalade järgi. Valdade ja külade algorganisatsioonid liigitusid kategooriasse „maa territoriaalsed“ (*сельские территориальные*) algorganisatsioonid.⁶³

Algorganisatsioonide loomisest valdadesse oli esimest korda juttu 1. ja 2. detsembril 1944. a peetud EK(b)P KK V pleenumil.⁶⁴ Kritiseeriti olukorda, et partei mõju maal on eriti nõrk, üheski vallas pole veel partei algorganisatsiooni või liikmekandidaatide või parteikomsomoli gruppi. Pleenumi otsuses öeldi, et „parteilise mõju laiendamiseks ja tugevdamiseks on partei maakonna- ja linnakomiteede lähim ülesanne algorganisatsioonide, kandidaadigruppide ja parteikomsomoligruppide loomine kõigis vabariigi suuremates ja majanduslikult tähtsamates valdades”.⁶⁵

⁶² Üleliidulise kommunistliku (enamlaste) partei põhikiri. RK Poliitiline Kirjandus. Tallinn, 1940. Lk 22-25.

⁶³ Ametlikke termineid on sageli raske sisuavavalt tõlkida, „сельские“ otsetõlge oleks maa-, aga selle terminiga tähistati ENSV tingimustes eelkõige vallaorganisatsioone. Indrek Paavle. Kohaliku halduse sovetiseerimine Eestis 1940–1950. Lk 63.

⁶⁴ Indrek Paavle. Kohaliku halduse sovetiseerimine Eestis 1940–1950. Lk 95.

⁶⁵ EK(b)P KK V Pleenumi protokoll. 01.-02.12.1944. ERAF 1-4-104, 21, 27.

5. 1 Põdrala valla partei algorganisatsioon.

13. jaanuaril 1946. aastal tulid kokku Põdrala valla 3 parteiliiget: Vladimir Vislapuu, August Johanson ja Vassili Platonov ning 1 kandidaat, Aleksander Veerme. Esimese küsimusena tuli arutusele luua Põdrala valla partei algorganisatsioon ja valida sekretär ning esitada palve selle kinnitamiseks EK(b)P Valgamaa komiteele. 22. veebruaril peeti Põdrala valla TSN Täitevkomitee ruumes kinnine partei algorganisatsiooni esimene üldkoosolek, kus osales ka EK(b)P Valgamaa komitee liige. Toimused partei algorganisatsiooni sekretäri ja tema asetäitja valimised. Kuna kummalegi ametipostile oli ainult üks kandidaat, siis need ka kinnitati. Sekretäriks sai Elmar Rits, kes protokollide järgi oli sellel kohal vähemalt 1949. aasta lõpuni. Sekretäri asetäitjad vahetusid mitmeid kordi.

Koosolekutel arutati väga erinevaid päevakorrapunkte. Neist sagedasemad olid:

- Uute liikmete ja liikmekandidaatide ära kuulamine ja vastu võtmine – 7 korda;
- EK(b)P KK pleenumite otsuste läbiarutamine – 5 korda;
- EK(b)P KK büroo otsuste läbiarutamine – 4 korda;
- Kulaklike majapidamiste paljastamine – 4 korda;
- Aktivistide nimekirjade kinnitamine ja nende töö kontrollimine – 4 korda;
- Valimiseelne valmisolek ja selgitustöö – 3 korda;
- Metsatööde varumine – 2 korda;
- Algorganisatsiooni sekretäri ja asetäitja valimised – 2 korda;
- Delefaatide valimine maakonna konverentsile – 2 korda;

Üldkoosolekute veel üheks tähtsaks teemaks oli uute kandidaatide küsitlemine ja otsustamine, kas nad on parteisse astumiseks sobivad või mitte. Igal kandidaadil pidid olema soovitajad, kes ise olid partei liikmed või liikmekandidaadid. Kui sekretäri ja tema asetäitja valimised olid salajased, siis liikmeid valiti avalikult ja kõik said esitada küsimusi.

Kõigepealt kanti ette, tavaliselt sekretäri poolt, kandidaadi üldiseloomustus: sünniaeg ja -koht, töökohad, lühike iseloomustus, kohustuste täitmine. Seejärel võtsid sõna soovitajad ja siis said küsimusi esitada ka kõik kohalviibijad. Küsiti erinevaid asju, kuid siinkohal tooks välja mõned kõige sagedamini esinenud küsimused:

- Kas olete tutvunud partei põhikirjaga??
- Kas on vendi/õdesid ja vennapoege? Kus nad elavad?

- Kas on sugulasi välismaal?
- Millepärast arreteeriti saksa okupatsiooni ajal?
- Mida tegite saksa okupatsiooni ajal?

Peale küsimuste esitamist ja nendele vastamist, otsustati hääletuse teel, kas võtta inimene ÜK(b)P kandidaadiks või mitte. Sageli võeti, kuid oli ka kordi, kus otsustati anda kandidaadile aega enese täiendamiseks „poliitteenamistega“.

Partei algorganisatsiooni koosolekul käis kohal EK(b)P Valgamaa komitee sekretär, kes rääkis agitatsiooni ja selgitustöö tähtsusest. Kohale kutsuti ka täitevkomitee esimees ja külanõukogude esimehed, kes andsid aru tehtud tööde kohta. Täitevkomitee esimees kutsus kõiki aktiviste tegema selgitustööd kohustuslike tööde kohta. Selgitustööd pidid tegema parteiliikmed, liikmekandidaadid, komsomoli organisatsiooni liikmed ja kohalikud aktivistid. Paljud täitevkomitee liikmed, eesotsas esimehega, olid partei algorganisatsiooni liikmed või liikmekandidaadid.⁶⁶

Täitevkomitee esimees pidi partei algorganisatsiooni koosolekul rääkima tööde kulgemisest ja välja tooma põhjused, miks osade töödega on maha jäänud. Talupoegadele pole suudetud teha piisavalt selgitustööd. Valla külanõukogude esimehed süüdistavad täitevkomiteed väheses abi osutamises. Ka partei algorganisatsioon pidas peamiseks asjade liikuma panemise jõuks selgitustööd. Kui talupoegadele kõik korralikult selgeks teha, on võimalik viie aasta plaan täita nelja aastaga. Nende plaanide täitmise kohustus pandi täitevkomiteele. Kehtestati ka kindlad kuupäevad, milleks tööd pidid tehtud olema. Sageli pandi need paika tähtpäevade järgi. Näiteks täita metsavarumise aasta plaan Nõukogude Armees aastapäevaks 23. veebruariks.⁶⁷

Valla partei algorganisatsioonil oli sekretär ja tema asetäitja. Valla partei algorganisatsioon valis oma üldkoosolekul viieliikmelise valla parteikomitee.

⁶⁶ Protokoll nr 2. 24.02.1947. ERAF 844-1-4, 1-5.

⁶⁷ Protokoll nr 8. 18.12.1947. ERAF 844-1-4, 10-11.

5. 2 Põdrala valla parteikomitee

Kohapealne olukord muutus alles 1947. aasta algul, kui viidi põhiliselt lõpule madalaima tasandi võimuorganite moodustamine – mitte nimeliselt, vaid tegelikult. Sellesse ajajärku võib paigutada haldusliku hierarhia lõpliku kujunemise kõigis Balti vabariikides.⁶⁸

Uued institutsionaalsed ümberkorraldused partei vallaorganisatsioonide osas algasid suvel 1947. 25. aprillil 1947 taotles EK(b)P KK ÜK(b)P Keskkomiteelt luba luua valdades 10 partei liikme olemasolu korral partei vallakomiteed.⁶⁹ 1. juuli 1947 seisuga oli vähemalt 11 liikmega algorge 87 vallas.⁷⁰

Valla parteikomitees oli 5 liiget, kes üldkoosoleku otsusega salajase hääletuse tulemusena sinna valiti. 1949. aastal olid Põdrala vallas nendeks:

- E. Rits, kes valiti lahtisel hääletamisel 29. aprillil 1949 ka valla parteikomitee sekretäriks,
- E. Luik, kes oli täitevkomitee liige,
- R. Loim, täitevkomitee esimees kuni 13. maini 1949,
- E. Udras, kohalik aktivist,
- R. Kudu, tööstuskombinaadi tööline.

Siit on näha, et täitevkomitee liige E. Luik oli ka parteikomitees. Samuti oli täitevkomiteega seotud R. Loim. Nagu täitevkomitee protokollidest selgus, viibis nende koosolekutel kohal ka E. Rits, kes siis oli partorg. Samad inimesed olid seotud mõlema institutsiooniga.

Põdrala valla parteikomitee protokolle uurides, tulid välja ka tähtsamad teemad:

- Kaadrite kinnitamine – 7 korda;
- Kolhoosis tehtavad tööd – kevadkülv, sügistööd, põllumajandussaaduste varumine, metsavarumine, maanteede korrashoid, normide täitmine - 8 korda;
- Partei algorganisatsiooni otsuste arutamine – 4 korda;
- EK(b)P pleenumite otsuste läbiarutamine – 3 korda;
- EK(b)P Valgamaa komitee protokollide arutamine – 2 korda.

⁶⁸ Jelena Zubkova. Probleemne tsoon: Balti vabariikide sovetiseerimise iseärasused sõjajärgsel ajal 1944–1952. Lk 199.

⁶⁹ EK(b)P KK Büroo protokoll. 25. 04. 1947. ERAF 1-4-419, 248.

⁷⁰ Ervin Kivimaa. Parteiorganisatsioonide loomine ja kindlustamine Eesti külas aastail 1944–1947. Lk 102.

Need olid kõige sagedamini esinevad päevakorrapunktid parteikomitee protokollides.

Valla parteikomitee istungid toimusid ebakorrapäraselt. Esimene istung toimus 29. aprillil 1949 ja päevakorra ainus punkt oli valla parteikomitee sekretäri valimine. Järgmine valla parteikomitee istung oli juba 20. mail ja arutusel oli kevadkülvi tulemus kolhoosides. Põllumajandusosakonna juhataja esitatud aruandest selgus, et valla üldkülvi plaanist on täidetud 78,4 %, teravilja osas täidetud 80,7%. Põhjuseks toodi välja nõrka organiseerimist, samuti valla täitevkomitee esimehe ja põllumajandusosakonna juhataja ükskõikset suhtumist kevadkülvi ettevalmistustesse. Tegemata töödena märgiti ära:

- kätte jagamata plaanid;
- kolhoosidele jaotamata kõik külvikõlblikud maad.

Seega EK(b)P valla parteikomitee nõudis valla täitevkomitee esimehelt ja põllumajandusosakonna juhatajalt:

- *ühe* päeva jooksul üle anda kõik vabad külvikõlblikud põllumaad kolhoosidele;
- kevadkülvi lõpetada *viie* päeva jooksul;
- igasse kolhoosi saata inimene, kes kohustuse täitmist kontrollib;
- otsekohe välja selgitada üksiktalupidajate hulgast, kes pole asunud tööle oma põllul. Nende maa üle anda ja omanikud esitada karistamiseks.
- kõikidesse kolhoosidesse moodustada agitaatorite grupid;
- kindlustada, et kõikidele agitaatoritele oleks tellitud kohalik maakonna ajaleht, Rahva Hääl ja abiks agitaatorile.⁷¹

Siit saab järeldada, et kuigi valla parteikomitee ja valla täitevkomitee olid paralleelsed institutsioonid, oli ikkagi partei pool tähtsam ja nõudis täitevkomiteelt tööde teostamist.

Täitevkomitee esimees esitas valla komitee koosolekul aruandeid tehtud tööde kohta Põdrala valla TSN Täitevkomitees, mille kohta EK(b)P Põdrala valla parteikomitee tegi sageli ka märkusi. Näiteks oli välja toodud probleem, kus täitevkomitee esimees V. Bubnov müüs kauplemisega tegelevale kodanikule valla täitevkomiteele kuuluvad sügis-õunad alaväärtusliku hinnaga, soodustades täiel määral spekulatsiooni.

⁷¹ Protokoll nr 1. 29.04.1949. ERAF 1118-1-1, 1-2.

Veel märgiti ära, et täitevkomitee esimees V. Bubnov tarvitab tihtipeale töö ajal alkoholi ja tema käitumine jätab soovida. Bubnovilt nõuti, et ta lõpetaks mõistva suhtumise isikutesse, keda partei pidas vaenulikeks ning likvideeriks kõik puudused täitevkomitee töös. Kindlasti pidi ta päeva pealt lõpetama ka teenistuskohustuste täitmisel alkoholi tarvitamise. Otsustati paluda EK(b)P Valgamaa komitee bürool ära kuulata V. Bubnov vastutustundetu tegevuse pärast.⁷² 1950. aastal vallandatigi Bubnov alkoholi tarvitamise tõttu täitevkomitee esimehe kohalt.

Sagedamini toimusid parteikomitee üldkoosolekud. Üldkoosolek kohustas näiteks valla parteikomitee sekretäri ja täitevkomitee esimeest

- kindlustama teatud aja jooksul sularaha laekumise, kuna vallas on sellele riiklikule ülesandele vähe tähelepanu pööratud;
- kindlustama täitevkomitee ja külanõukogude töötajate ning aktiivi hulgas kindel ja teadlik töödistsipliin.⁷³

5. 3 Nomenklatuur ja ametikohtadele kinnitamine

Nomenklatuur oli NSV Liidu kaadripoliitika peamisi mõisteid ning seeläbi võimu teostamise olulisemaid elemente. Konkreetsemalt tähendas nomenklatuur salajast nimekirja juhtivatest ametikohtadest, kuhu ilma vastava parteikomitee kinnitusega ei tohtinud töötajat ametisse panna. Nn nomenklatuurseid kaadreid eristas teistest suurem kontroll, aga vastukaaluks olid nomenklatuurile ette nähtud teatud hüved ja soodustused. Nomenklatuurkaadrite kontrollimiseks peeti parteiaparadis isikute kohta toimikuid, kuhu koondati ankeedid, elulookirjeldused, iseloomustused jm isikuga seotud dokumendid, toimikusse lisati ka väljavõtted otsustest ametisse nimetamise, sealt vabastamine, parteilise karistamise jms kohta.⁷⁴

Enne, kui parteikomitee kedagi ametikohale nimetas, kontrolliti tema ankeedilisi andmeid ja tehtud tööd vallas. 1949. aasta jooksul kinnitas valla parteikomitee erinevatesse ametitesse palju inimesi. Neist:

- Kolhoosi esimees – 9 inimest;

⁷² Protokoll nr 6. 08.12.1949. ERAF 1118-1-1, 10-11.

⁷³ Protokoll nr 1. 29.04.1949. ERAF 1118-1-2.

⁷⁴ Indrek Paavle. Kohaliku halduse sovetiseerimine Eestis 1940–1950. Lk 112.

- Kolhoosi raamatupidaja (arveametnik) – 6 inimest;
- Raamatukogu juhataja – 4 inimest;
- Mittetäieliku Keskkooli direktor – 4 inimest;
- Koorejaama juhataja – 2 inimest;
- Postkontori (sidejaama) juhataja – 2 inimest;
- Rahvamaja juhataja – 2 inimest;
- Kaupluse juhataja – 2 inimest.

Aga määrati ka sellistele kohtadele, nagu

- Kultuurihariduse instruktor;
- Valla varumisagent;
- Külanõukogu esimees;
- Partei algorganisatsiooni sekretär;
- Abimaksu inspektor;
- Valla propagandist;
- Veski juhataja;
- Haridus- ja kunstitöölise ametiühingu esimees.

EK(b)P Põdrala valla parteikomitee arutas läbi partei algorganisatsiooni otsuse, tegi asja kohta oma otsuse ning palus siis EK(b)P Valgamaa komiteel selle kinnitada.

6. REVIDEERIMINE

Uurides arhiividokumente, leidsin ka revideerimisakti 1946. ja 1947. aasta alguse kohta, mille koostas Valgamaa vanemkontrolör-revident G. Lind. Sellest dokumendist saab osalise, minu meelest üsna huvitava, ülevaate Põdrala valla TSN Täitevkomitee ja selle allasutuste dokumentide seisukorrast ja asjaajamisest.⁷⁵

Üldandmed. Põdrala valla täitevkomitee asub Valgast 45 km kaugusel endises Riidaja mõisas. Vallas seisuga 1. jaanuar 1947 elanike arv 2147 inimest.

Eelarve täitmine. Eelarve kinnitati valla täitevkomitee otsusega, mille omakorda kinnitas maakonna täitevkomitee.

Vähe on kulutatud raha koolide, raamatukogude ja rahvamajade inventarile, kuigi seda on väga vaja. Tulud laekuvad viletsalt. Hoolealuste toetussummad viimasel kuul väljamaksmata. Riigilõivu vastuvõtmiseks kviitungi vorm kasutusele võtmata. Registrid ametlikus korras registreerimata, lehed nummerdamata ja kinnitamata.

Mitte-eelarvelised summad. Pangas on jooksev arve, kuid millistest maksudest selle saldo koosneb, selgusetu. Ainuke arusaadav makse hobusepasside väljaandmisest laekunud summad. Maanteetöölisele palgad osaliselt makstud, aga kassaraamatusse märkimata. Samuti ei ole kassaraamatusse tehtud sissekandeid paljulapseliste- ja vallasemade toetussummade kohta. Osadele toetused ka maksmata, kuigi kassas on raha olemas.

Protokollidest võis lugeda, et paljulapselisele ja vallasemadele määrati toetusi erinevate summade suuruses. Siit näeme, et need rahad maksti ka reaalselt välja, kuigi sageli viivitustega.

⁷⁵ Maakonna täitevkomitee ja allasutuste dokumentaalrevideerimise aktid. Akt nr 40-37. 17.03.1947. VAMA 225-1-89, 87-99.

Arveldamine ja aruandlus. Raamatupidamises on sisse seatud kõik vajalikud raamatud, peale materjalideraamatu. Samas on 1946. aasta raamatuid peetud mustandi kujul: lubamatute parandustega ja osaliselt pliiatsiga täidetult. Raamatud jäetud aasta lõpus vormikohaselt lõpetamata. Kassaraamatus ei ole kõiki sissekandeid. Materjalideraamatu puudumise tõttu ei ole võimalik kontrollida küttepuude tarvitamist.

Inventari või materjali saamisel puuduvad vastavatel dokumentidel vastuvõtjate allkirjad. Tööde arved on puudulikult koostatud, puuduvad arve esitaja täielik nimi ja aadress, samuti tehtud tööde hind. Näiteks makstud 1946. aastal dokumendi nr 275 järgi Pikasilla MTK arvelt katuselattide löömise eest A. Roosale 360.- rbl.

Komandeerimistasude maksmisel ei ole kinni peetud eeskirjadest, mille tõttu need välja makstud valesi. Näiteks 1946. aasta dokumendi nr 143 järgi makstud täitevkomitee esimees A. Illissonile 82.- rbl, aga tuleks maksta 107.- rbl.

Kulud on arvestatud mitmel puhul ebaõige kulujaotuse all. Sageli on eksitud töötasude tulumaksu arvestamisega. Aruannetes esinevad vead ja neid on ära saadetud hilinemisega.

Aasta lõpus ei ole teostatud inventari kontrolli. Näiteks on täitevkomitee kasutada kirjutusmasin ja seinakell, mille omanik ei ole teada.

Väärblanketid. Hobusepassi blanketid on saadud maakonna täitevkomitee Maaosakonnast. Valla täitevkomitee esimees hoiab neid lukustatud raudkapis. Hobusepasside väljaandmisest laekunud summad on makstud Riigipanka. Hobusepasside väljaandmise registri lehed on nummerdamata ja kinnitamata. Trükitud komandeerimise tunnistuse blankette ja taastamislaenu obligatsioone ei ole.

Allasutused. Revisjoni tehti ka Riidajas asuvates allasutustes.

Riidaja MTK. Koolil väga vähe küttepuid ja need on väga madala kvaliteediga. Osades ruumides aknad ühekordsed klaasi puudusel. Mitmed ahjud vajavad ümbertegemist, saali põrand uuendamist ja ruumid valgendamist. Revideerimise momendil koolis 5 klassikomplekti, ühendatud II ja III ning IV ja VI klass. Kokku 128 õpilast ja 6 õpetajat. 2 õpilast puudusid koolist kehva riietuse tõttu.

Riidaja MTK Internaat. Internaat asub kooli juures ja selles elab 30 õpilast. Internaadil on 2 voodit, ülejäänud toodud õpilaste poolt. Samuti on õpilaste poolt kokku toodud ka kööginventar. Toiduaineid kaubandusvõrgust saadud ei ole. Söök valmistatakse lastevanemate toodud toiduainetest.

Riidaja Rahvamaja. See on ümberehitus endisest Riidaja mõisa aidast. Väliselt korras, kuid seest vajab valgendamist. Tulud tulevad pidudest ja saali üürist. Erasummade kohta peab rahvamaja juhataja kaustikut ja kulude kohta tõendusmaterjalid olemas.

Riidaja Raamatukogu. Asub samas majas täitevkomiteega, kasutades ühte tuba. Inventari ainult 1 raamatukapp ja 1 lamp. Laud, toolid ja teised esemed kuuluvad täitevkomiteele. Raamatute kohta kartoteek puudub. Raamatute nimestik peetud puudulike andmetega. Raamatukogu suurus 2188 raamatut, millest poliitkirjandust 530 ja ilukirjandust 600 raamatut. Paljud raamatud, mis laenutati välja enne nimestiku koostamist, on tagastamata.

Riidaja külanõukogu. Asub täitevkomiteega ühises ruumis, omaette tuba puudub. Laud ühine postiagentuuri teenistujaga.

Valla täitevkomitee abistamiseks moodustatud kõik ettenähtud komisjonid, kuid need ei osuta täitevkomiteele suuremat abi.

Siit saab osalise ülevaate tegeliku dokumentide korrasoleku kohta. Palju on puudujääke ja tegemata jätmissi. Võibolla on see ka üks põhjus, miks paljud dokumendid meie ajani säilinud ei ole.

7. KOLLEKTIVISEERIMINE JA KONFISKEERMINE

7.1 Kolhooside loomine

Kollektiivmajapidamine ehk kolhoos oli Nõukogude Liidus peamine põllumajanduse tootmise organisatsioon. Parteipropaganda vaigis kolhoseerimisest kaua. Korraldus kolhoose teha tuli 1947. aasta mais Moskvast.⁷⁶

1947.aasta jooksul hakkas aegamööda muutuma regiooni sovetiseerimise taktika, mida erinevalt esimesest perioodist hakati teostama juba avaliku rõhuga ühtlustamisel ja jõumeetoditel. Selle ajajärgu eripäraks olid näiteks üleminek massilisele kollektiviseerimisele, samuti repressioonide tugevnemine Baltikumi rahvaste eri kategooriate vastu. Kollektiviseerimine polnud baltikumi rahvaste teadvuses mitte lihtsalt sovetiseerimise sünonüüm, vaid võib-olla ka halvim selle tagajärjedest. Kolhoosisüsteem lõhkus harjunud tootmisprotsessi, talupoegade igapäevaelu ning eluruumi organiseerimise traditsioone. On täiesti loomulik, et oma töö tulemuste üle ise otsustama harjunud Baltikumi talupoeg ei kippunud sugugi riigimoonakaks hakkama, st kolhoosi astuma. Baltikumi talupojad ei tahtnud kolhoose, kartsid neid ja olid valmis võitlema oma õiguste eest.⁷⁷

Esimene kolhoos Eestis loodi Saaremaal Valjala valla Sakla külas, kus 16. augustil 1947. aastal toimus kolhoosi initsiatiivgrupi koosolek. Sakla küla kolhoos hakkas kandma Viktor Kingissepa nime.⁷⁸ Kuid kolhooside loomine edenes aeglaselt. Talupoegi sunniti maast ja tootmisvahenditest loobuma ning astuma kolhoosi. Suurtalupoegi ehk nagu neid siis kutsuti kulakuid, peeti nõukogude võimu vastasteks ja sinna ei lastud. Survet avaldati põllumajandussaaduste müüginormikohustuste, maksude ja töökohustustega.

⁷⁶ Ervin Kivimaa. „Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimine aastail 1947-1950“ teoses: Sotsialistliku põllumajanduse areng Nõukogude Eestis: artiklite kogumik. Tallinn, 1976. Lk. 75-76.

⁷⁷ Jelena Zubkova. Probleemne tsoon: Balti vabariikide sovetiseerimise iseärasused sõjajärgsel ajal 1944–1952. Lk 202.

⁷⁸ Ervin Kivimaa. Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimine aastail 1947-1950. Lk. 75-76.

Siiski arenes kollektiviseerimine regioonis aeglaselt. 1949. aasta alguseks oli Eestis kolhoosidesse ühendatud ainult 5,8% taludest. Siis püüdsid regionaalsed võimud Moskva direktiivi täites lahendada probleemi NSV Liidu 1920. aastate lõpu ja 1930. aastate alguse kogemusi kasutades, st tehes panuse repressiivmeetoditele. Algasid kulakute kategooriasse sattunud talupoegade ja nende perekonnaliikmete massilised küüditamised.⁷⁹

Talunike kolhoosidesse sundimine oligi selle küüditamise (25.03.1949) peamisi eesmärke, mis edukalt ka täideti. Massiline kolhooside moodustamine algas juba küüditamise päeval, kuna oli selge, et kolhoosi siin või Siberis. Aasta lõpuks oli üle 70 % taludest kolhoosi astunud. Eraldi jäid väikesed talupidamised, kelle Siberisse saatmine oli vähetõenäoline ning kelle oli lisanissetulekuid põllumajandusmaksude maksmiseks. Kuid 1950. aasta alguses kehtestatud kõrgemad maksunormid likvideerisid ka selle vähese osa.

Põdrala vallas oli kuni 1. märtsini 1949 ainult Ljahhovi kolhoos. 1949. aasta alguses hakkasid külanõukogude esimehed kurtma, et kollektiviseerimine on väike. Üks kolhoos, samal ajal kui paljudes teistes valdades on üle poole majapidamistest kollektiviseerunud. 10. aprilliks oli juurde loodud veel 8 kolhoosi – „Üksmeel“, „Mäeküla“, „Püüdja“, „Õitseng“, „Ühisjõud“, „Laine“, „Vanemuine“ ja „Ühistahe“.⁸⁰ Ka siin on selgelt kuupäevade järgi näha, et kolhoosid tekkisid peale küüditamist.

Ent isegi massiküüditamistega ei õnnestunud keskvoimul täielikult lahendada ülesannet, mida need aktsioonid taotlesid: teha Baltikum teiste liiduvabariikide eeskujul lojaalseks regiooniks. Regiooni „lülitamine“ nõukogude süsteemi venis ja tervikuna ei suudetudki seda lõpule viia. Baltikum jäi ka edaspidi Moskva jaoks probleemseks piirkonnaks.⁸¹

Kolhooside esimehed andsid valla täitevkomiteele aru tehtud töödest ja korralduste täitmistest, mida täitevkomitee ka kontrollis. Täitevkomitee omakorda aitas kolhoosidel hankida kõrgemate instantside kaudu viljaseemet, abistas oma nõuannetega. Kolhooside esimehed võtsid osa ka vallamajas toimuvatest istungitest.

⁷⁹ Jelena Zubkova. Probleemne tsoon: Balti vabariikide sovetiseerimise iseärasused sõjajärgsel ajal 1944–1952. Lk 202–203.

⁸⁰ Protokoll nr 6. 11.04.1949. VAMA 551-1-1, 2.

⁸¹ Jelena Zubkova. Probleemne tsoon: Balti vabariikide sovetiseerimise iseärasused sõjajärgsel ajal 1944–1952. Lk 203.

Küüditamisest ma selles töös pikalt kirjutama ei hakka, kuna sellest on palju kirjutatud ja seda peaks käsitlema eraldi teemana. Kirja panen ehk ainult Elviine Raali mäletused sellest ajast: „Ükskord märtsi kuus 1949. aastal enne seda küüditamist tuli keegi Riidajast (täpselt ei mäletanud kes) ja käskis kõikidel külade aktivistidel hobused võtta ja hommikul vara kohe vallamaja juurde koguneda. Ütles veel, et sellel päeval pidi mingi tähtis minister tulema ja teda siis kästigi vaatama ja tervitama minna. Mina jäin siiski mingil põhjusel õega koju. Hiljem selgus, et aktivistid pidid nimetama inimesi, kes nende külas võimuvastased on. Seda oli hirmus kuulda. Kuidas saab lasta oma küla inimesi ära saata?”⁸²

7.2 Konfiskeeritav vara

Uurides veel Valgamaa TSN Täitevkomitee nimistuid leidsin, et 1945–1948. aastast on iga aasta kohta toimik konfiskeeritava vara arvele võtmise aktidega. Selle kohta ei olnud küll palju materjali, kuid huvitavaks tegid selle erinevad lahendused. Need aktid koostati sõjatribunali alla antud inimeste vara kohta. Kohtutäituritele anti otsused ja nemad saatsid need täitmiseks valdadesse. ENSV Rahvakomissari Nõukogu korraldusega nr 76-k 01. veebruarist 1946 olid külanõukogud kohustatud täitma oma tegevuspiirkonnas kohtutäiturite poolt edastatud sõjatribunalide otsuseid süüdimõistetute vara üleskirjutamise ja konfiskeerimise osas. Sageli kirjutati kogu vara lihtsalt ülesse ja jäeti siis allkirja vastu näiteks naise hoole alla, kuni järgmiste korraldusteni. Kuid oli ka olukordi, kus peaaegu kogu vara viidi ära – nii loomad, tehnika kui ka isegi mööbel – tasuta võõrandamiseks.

Uurisin, kas leidub mingisuguseid andmeid ka Põdrala valla kohta. 1945. ja 1947. aasta toimikutest saab tutvuda ainult Kaagjärve valla külanõukogude esimeeste poolt koostatud aktidega. 1946. aasta toimikus on ka üks veebruari kuul tehtud nimekiri, kus kajastuvad kogu maakonna sel ajal tribunali alla antud isikud. Selles nimekirjas oli kokku 91 inimese nimeid, kellest 4 pidid kuuluma Põdrala valda. Sellega informatsioon piirduski.⁸³

1948. aasta toimikust leidsin Valgamaa TSN Täitevkomitee poolt Põdrala valla TSN Täitevkomiteele saadetud kirja, kus antakse korraldus kontrollida otsuste täitmist. Samas olid ka Põdrala valla TSN Täitevkomitee vastused kõigi isikute kohta.

⁸² Intervjuu Elviine Raaliga (sünd. 28.08.1922). 20.04.2007.

⁸³ Saatekiri nr 490. 25.02.1946. VAMA 226-1-14, 8-9.

- N. Vaiksoo vara konfiskeerimine on Riidaja külanõukogu poolt tehtud 1.03.1946. Varade üleskirjutamise akt saadetud Põdrala valla TSN Täitevkomitee poolt Valgamaa Rahandusosakonnale ja lõpetatud toimik Rahvakohtule.
- K. Kukk'e vara konfiskeerimisele asus Riidaja külanõukogu 6.03.1946 – vara ei olnud. Lõpetatud toimik saadetud Põdrala valla TSN Täitevkomitee poolt Rahvakohtule 8.03.1946.
- H. Ilisson'i varade konfiskeerimise toimikut Riidaja ja Leebiku külanõukogusse ning Põdrala valla TSN Täitevkomiteesse senini saabunud ei ole.
- K. Meos'e varade konfiskeerimise toimik tagastatud Valgamaa jsk kohtutäiturile 12.03.1946, kuna selline isik ei ela Põdrala vallas, on tundmatu.

Kahjuks õnnestus saada vähe informatsiooni varade konfiskeerimise kohta, kuid samas see vähene oli huvitav selle poolest, et iga isiku puhul oli erineva lahendus. Siit ei saa küll teha üldist järeldust, kuid selle materjali põhjal tundub, et Põdrala vallas väga massilist varade konfiskeerimist ei toimunud.⁸⁴

Tahaksin siin veel kirjutada ühest dokumendist, mille ma arhiivimaterjale uurides leidsin ja mis kajastab natukene Põdrala valla olukorda peale märtsiküüditamist. See on Valgamaa Statistika Inspektuurile selgituskiri Põdrala valla rahvaloenduse vorm „S“ juurde. Võrreldi 1949. aasta loenduse andmeid 1950. aasta andmetega ehk siis ka enne ja pärast küüditamist. Majapidamisi oli vähenenud 14, mis tingitud 1949. aasta 25. märtsi aktsioonist (märtsiküüditamine) ning lepingu alusel vabrikute koolidesse ja põlevkivi tööstusesse noorte ja tööliste värbamisest. Rahva üldarv oli vähenenud 176 inimese võrra. Aktsiooniga saadeti ära 142 inimest, lepingute alusel siirdus tööstusse 21 inimest. Ülejäänud 13 on saadetud tehaste ja vabrikute koolidesse ning on asunud elama teistesse valdadesse. Õpilasi vähenes 15 inimese võrra, kes kõik suundusid kõrgematesse õppeasutustesse. Mittekooliskäijate vanemaid on korduvalt ka Põdrala valla TSN Täitevkomiteesse kutsutud ja neid mõjutatud lapsi kooli saatma, kuid nende materiaalne seisukord ei ole seda võimaldanud. Nad ei ole suutnud lastele muretseda vajalikku riietust ja jalanõusid. Seda kinnitab ka eelnev revisjoniakt. Siinkohal võib öelda, et ka minu isa on jutustanud, kuidas sageli käidi sügisel ja kevadel paljajalu koolis ning paljud tööd, nagu kooli remont ja talvepuude varumine, tehti ära lastevanemate poolt.

⁸⁴ Vara konfiskeerimise kohta. 08.03.1948. VAMA 226-1-22, 14-21.

Kui 1. jaanuaril 1947 oli Põdrala vallas kokku 2147 inimest, siis 1. jaanuari 1950. aasta loenduse andmetel oli vallas 656 majapidamist 1849 elanikuga.

KOKKUVÕTE

1944. aastal taashõivas Punaarmee Eestimaa territooriumi ning asuti taaskehtestama oma võimu. Peale sõda säilis esialgu endine haldusjaotus – vallad ja maakonnad. Põdrala vald moodustati 1939.aastal Valga maakonnas.

Põdrala vald sai peale sõda eksisteerida natukene vähem kui kuus aastat. Täitevkomitee taasloodi 1. oktoobril 1944. Selle aja jooksul vahetus mitu esimeest – Eduard Luik, Ado Illisson, Rein Loim, Vladimir Bubnov ja Karl Luik. Aleksander Veerme oli peaaegu kogu selle aja täitevkomitee aseesimees. Andres Loo oli samuti nendel aastatel pikalt sekretär. Põdrala vald jaotati 20 rajooniks, küladesse määrati külavanemad, kelle kaudu hakati elanikele nõudmisi ja kohustusi edastama. Täitevkomitee põhilised ülesanded olid maareform, riiginormide teatavaks tegemine ja täitmise kontroll, talude kohta andmete kogumine, hariduse, sotsiaalhoolduse ja heakorraalased ülesanded, aga ka kohaliku eelarve kindlaksmääramine, külanõukogude tegevuse juhtimine ja riigikorra kaitse kindlustamine. Moodustati rida erinevaid komisjone. Täitevkomitee allasutused olid – 3 mittetäielikku keskkooli, 1 algkool, 1 internaat, 2 rahvamaja, 4 raamatukogu ja 2 külanõukogu.

Kuigi partei algorganisatsioonide loomisest valdadesse oli esmakordselt juttu juba 1944. aasta detsembris, moodustati Põdrala valla partei algorganisatsioon 13. jaanuaril 1946. Elmar Rits oli pikaajaline sekretär, aga sinna kuulusid ka Rein Loim, Eduard Luik, Aleksander Veerma. Samad nimed kordusid nii täitevkomitee kui ka partei algorganisatsiooni dokumentides. Üheks tähtsamaks tegevuseks oli uute liikmete ja liikmekandidaatide ära kuulamine ja vastu võtmine, samuti kaadrite kinnitamine. Samuti olid päevakorras EK(b)P KK ja büroo otsuste läbiarutamine, aktivistide nimekirjade ja nende tehtud tööde kinnitamine, aga ka valimisega seotud küsimused nagu valmisolek valimisteks ja selgitustöö.

Sellel perioodil olid Põdrala valla parteikomitee, partei algorganisatsiooni ja täitevkomitee töö tihedalt seotud. Küsimusele, kes neist siis tegelikult valla tööd juhtis, vastaksin mina, et partei. Partorg käis täitevkomitee koosolekutel kontrollimas, aga täitevkomitee esimees partei koosolekutel aru andmas. Valla parteikomitee üldkoosolek pani kohustusi nii partei algorganisatsioonile kui ka täitevkomitee esimehele, kuid sageli nõudis partei algorganisatsioon siiski probleemide lahendamist täitevkomiteelt.

Uurides erinevate organisatsioonide dokumente, nii maakonna täitevkomitee kui ka partei omi, arvan mina, et valla täitevkomitee esimehe amet oli kõige keerulisem ja raskem. Iga asutus seadis esimehele oma nõudmised ja kohustused. Kui partei pidas tähtsaks just selgitustööd ja agitatsiooni, siis täitevkomitee esimehelt nõuti reaalseid tulemusi tehtud tööde kohta.

Revideerimisaktist on nähe, et dokumentide seisukord ja nende pidamine ning täitmine oli üsnagi vilets või täiesti puudulik. Samuti oli probleeme rahade maksmisega ja selle üle arve pidamisega. Koolid ning internaat eksisteerisid suuresti tänu lastevanemate abile töödes ning vahendite ja söögiga varustamisele.

1947. aastal hakati kolhoose looma. Talupoegi sunniti maast ja tootmisvahenditest loobuma ning astuma kolhoosi. Siiski arenes kollektiviseerimine aeglaselt. Seetõttu hakati avaldama survet, mis tipnes märtsiküüditamisega 1949. aastal. Sisuliselt oli valik kas kolhoosi siin või Siberis. Põdrala vallast saadeti aktsiooniga ära 142 inimest. 1950. aastaks oli kollektiviseerimine lõpetatud. Samal aastal sai läbi ka maakondade ja täitevkomiteede aeg.

1950. a. alustati ENSV rajoniseerimisega. Selle eesmärgiks oli muuta Eesti haldusjaotust vastavalt Venemaa eeskujule. 26. septembril 1950 Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega jagati Eesti 13 maakonda 39 rajooniks.⁸⁵ See oli suurim muudatuste aasta.

Oma tööga tahan anda panuse ühe Eestimaa väikevalla ajaloo säilimisse. Loodan väga, et minu töö innustab ka teisi uurima Põdrala valla ajalugu ja kirjutama sellest huvitavaid töid.

⁸⁵ ENSV Teataja 1950, 11, 114.

KASUTATUD LÜHENDID

AIS	arhiivi infosüsteem
EK(b)P	Eestimaa Kommunistlik (bolševike) Partei
ENSV	Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik
ERAF	Riigiarhiiv
KK	Keskkomitee
MTK	mittetäielik keskkool
NSVL	Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit
RT	Riigi Teataja
TK	Täitevkomitee
TSN	Tööraha Saadikute Nõukogu
VAMA	Valga Maa-arhiiv
VNFSV	Vene Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik

KASUTATUD ALLIKAD

ARHIIVIFONDID

Riigiarhiiv

1	Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee
844	Valgamaa Põdrala valla partei algorganisatsioon
1118	Valgamaa Põdrala valla parteikomitee

Valga Maa-arhiiv

225	Valgamaa TSN TK Üldosakond
226	Valgamaa TSN TK Kaadrite Osakond
551	Põdrala valla TSN Täitevkomitee, 1944-1950

Venemaa Riiklik Sotisaalpoliitilise Ajaloo Arhiiv (RGASPI, Российский государственный архив социально-политической истории)

17	ÜK(b)P KK Orgbüroo
----	--------------------

SEADUSTEKOGUD

Riigi Teataja	1938, 1940
ENSV Teataja	1941, 1944, 1945, 1950

KIRJANDUS

Eesti ajalugu. VI, Vabadussõjast taasiseseisvumiseni / kirjutanud Ago Pajur, Tõnu Tannberg, Lauri Vahtre... [jt.]; tegevtoimetajad Ago Pajur ja Tõnu Tannberg; peatoimetaja Sulev Vahtre; Õpetatud Eesti Selts. Tartu, 2005.

Eesti NSV aastatel 1940–1953: Sovetiseerimise mehhanismid ja tagajärjed Nõukogude Liidu ja Ida-Euroopa arengute kontekstis. Koostaja Tõnu Tannberg. Eesti Ajalooarhiivi toimetised. Nr. 15 (22). Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2007.

Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940–1991. Koostanud ja toimetanud Enn Tarvel. Tallinn, 2002.

Eestimaa Kommunistliku Partei kohalikud organisatsioonid 1940–1991. Koostanud ja toimetanud Enn Tarvel. Tallinn, 2005.

Feest, David. „Põlisrahvuste taaseelistamise poliitika Balti liiduvabariikides? Eestimaa Kommunistlik Partei pärast Teist maailmasõda“ teoses: Eesti NSV aastatel 1940-1953: sovetiseerimise mehhanismid ja tagajärjed Nõukogude Liidu ja Ida-Euroopa arengute kontekstis / koostanud Tõnu Tannberg; [toimetanud Mart Orav; resümeed tõlkinud Martin Jaigma ja artiklite autorid] Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2007.

Feest, David, Zwangskollektivierung im Baltikum: die Sowjetisierung des estnischen Dorfes 1944–1953, Böhlau, Köln, 2007.

Helme kihelkond: inimkaotused ja repressioonid alates 21. juunist. Koostanud Enno Piir. [Viljandi]: Memento Viljandi osakond, [1997]. Sarjas „Sakalamaa ei unusta“; 12. raamat

Kinkar, Feliks. „Valla parteiorganisaatorid Eesti NSV-s“ teoses: Töid NLKP ajaloo alalt nr. XII. TRÜ toimetised, vihik 334. Tartu, 1974.

Kivimaa, Ervin. „Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimine aastail 1947-1950“ teoses: Sotsialistliku põllumajanduse areng Nõukogude Eestis: artiklite kogumik. Tallinn, 1976.

Kivimaa, Ervin. „Parteiorganisatsioonide loomine ja kindlustamine Eesti külas aastail 1944–1947“ teoses: Tõid NLKP ajaloo alalt nr. VI. TRÜ toimetised, vihik 233. Tartu, 1969.

Zubkova, Jelena. “Probleemne tsoon: Balti vabariikide sovetiseerimise iseärasused sõjajärgsel ajal 1944–1952” teoses: Eesti NSV aastatel 1940–1953: Sovetiseerimise mehhanismid ja tagajärjed Nõukogude Liidu ja Ida-Euroopa arengute kontekstis. Koostaja Tõnu Tannberg. Eesti Ajalooarhiivi toimetised. Nr. 15 (22). Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2007.

Зубкова, Елена. Прибалтика и Кремль: 1940–1953, РОССПЭН, Москва, 2008.

Tannberg, Tõnu. „Moskva institutsionaalsed ja nomenklatuursed kontrollmehhanismid Eesti NSVs sõjajärgsetel aastatel“ teoses: Eesti NSV aastatel 1940–1953: Sovetiseerimise mehhanismid ja tagajärjed Nõukogude Liidu ja Ida-Euroopa arengute kontekstis. Koostaja Tõnu Tannberg. Eesti Ajalooarhiivi toimetised. Nr. 15 (22). Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2007.

Tannberg, Tõnu. „Nõukogude Eesti 1940–1953: Uuele režiimile vundamendi rajamise aastad“ teoses: Eesti NSV aastatel 1940–1953: Sovetiseerimise mehhanismid ja tagajärjed Nõukogude Liidu ja Ida-Euroopa arengute kontekstis. Koostaja Tõnu Tannberg. Eesti Ajalooarhiivi toimetised. Nr. 15 (22). Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2007.

Uuet, Liivi. Eesti haldusjaotus 20.sajandil: teatmik. Tallinn, 2002.

Valla täitevkomitee esimehe käsiraamat: valimik kehtivaid seadusandlikke eeskirju käsitamiseks valla täitevkomitee ja külanõukogu töös / Eesti NSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsus. Tallinn: [Eesti NSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsus], 1946.

Üleliidulise kommunistliku (enamlaste) partei põhikiri. RK Poliitiline Kirjandus, Tallinn, 1940.

KÄSIKIRJAD

Eesti NSV kohalike nõukogude haldusaparaadi kujunemiskäik ja arenguperspektiivid: dissertatsioon juriidiliste teaduste kandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks / Ilmar Tamm; juhendaja: H. Schneider; Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi õiguse sektor. Tallinn, 1970.

Eesti NSV Siseministeeriumi/Riikliku Julgeoleku Ministeeriumi Banditismivastase Võitluse Osakond (1944–1947): magistritöö / Pearu Kuusk; juhendaja: Tõnu Tannberg; Tartu Ülikool, filosoofiateaduskond, eesti ajaloo õppetool.

Kivimaa, Ervin. EKP tegevus vabariigi põllumajanduse kollektiviseerimisel aastail 1944–1950. Dissertatsioon ajalooteaduste kandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks. Tartu, 1970. Käsikiri ERAF raamatukogus.

Kohalike täitevvoimu institutsioonide asjaajamine 1918–1950 Soosaare vallavalitsuse, Võisiku valla täitevkomitee ja Kolga-Jaani külanõukogu näitel: lõputöö / Lea Meier; juhendaja: Indrek Paavle; Viljandi Kultuuriakadeemia, raamatukogunduse, infoteaduse ja dokumendihalduse osakond.

Kohalikud nõukogud Eesti NSV-s (1944–1948): diplomitöö / Aili Truuväli; Tartu Riiklik Ülikool, õigusteaduskond, riigi- ja haldusõiguse kateeder. Tartu, 1973.

Nõukogude kultuuripoliitika printsiibid ja rakendused Eesti NSV-s aastatel 1944–1954 kirjanduse ja trükiajakirjanduse näitel: magistritöö / Tiiu Kreegipuu; juhendaja: Tõnu Tannberg; Tartu Ülikool, filosoofiateaduskond, eesti ajaloo õppetool.

Paavle, Indrek. Kohaliku halduse sovetiseerimine Eestis 1940–1950. Doktoritöö käsikiri. Tartu, 2009.

INTERNETIVIITED

<http://www.estonica.org/>, [02.05.2008], [21.04.2008].

<http://et.wikipedia.org/wiki/Valgamaa>, [20.03.2007].

<http://www.okupatsioon.ee>, [21.04.2008].

PERIOODILISED VÄLJAANDED

Valgamaalane 1946

MUUD ALLIKAD

Intervjuu Elviine Raaliga, 20.04.2007

Intervjuu Aleksander Veermega, 02.05.2007

Elektroniline kirjavahetus Eve Krilloga, 31.07.2009

LISA 1. Eesti haldusjaotus 1939. a⁸⁶

⁸⁶ Liivi Uuet. Eesti haldusjaotus 20. sajandil

SUMMARY

Institutions of Põdrala Municipality in 1944-1950

Valga County lies in South Estonia. In the historical Valga County, the majority of which lies in now-a-days Latvia, people talked mainly Latvian. In the year 1920, when the border between Estonia and Latvia was established, a new Valga County was formed in the Estonian side. It was only the town of Valga and some of its outskirts that came over from the historical Valga County. The new Valga County was formed from the parts of Võru, Viljandi and Tartu counties that were close to the town of Valga.

The objective of the thesis hereby is to study the important institutions of Põdrala Municipality including the Municipal Executive Committee and the Communist Party local organisation were formed and interacted between 1944 and 1950. When and how the organisations were founded, who were the most decisive people of the period and what were the tasks to be implemented. Which of them was overriding the Party organisation or the Executive Committee and how the chain of command was operating?

Põdrala Municipality was operating for a short period of six years after the war. The local executive committee was formed again on October 1, 1944 and it was run by several Chairmen up to 1950: Eduard Luik, Ado Illisson, Rein Loim, Vladimir Bubnov and Karl Luik. Aleksander Veerme was the Deputy Chairman for almost the whole period. Andres Loo was Secretary of the Executive Committee for many years. Põdrala Municipality was divided into 20 sub-regions, and village elders were appointed for all the villages who acted as agents to intermediate demands and obligations from above. The tasks of the Executive Committee included carrying through of land reform, announcing of the State quota and supervision of State share collection, gathering of data about farms, running of education, social welfare and public property maintenance, but also the issues of the local budget, supervision of village soviets and securing the political regime. Several subcommittees were formed. Three pre-secondary schools, a primary school, a boarding

school, two community houses, four libraries and two village soviets were subordinated to the Executive Committee.

Although forming of a Communist Party local organisation was mentioned in December 1944, Põdrala Municipality Party Organisation was officially formed on January 13, 1946. Elmar Rits was Secretary of the organisation for a longer period of time, Rein Loim, Eduard Luik and Aleksander Veerma were also members of the organisation. The same names were mentioned in the documents of both the Executive Committee and the Party local organisation. Amongst the activities were hearing and affiliation of new members and candidate members and approval of staff to high ranking positions. Discussions over decisions of the EC(b)P Central Committee and its leading authorities, approval of activists lists and their work, issues of local elections, etc were included in the agendas.

In the mentioned period the work of Põdrala Municipality Party local organisation and the Executive Committee was very tight. According to the opinion of the author, it was the Party that actually was in charge of the local work. The Head of the Party local organisation participated and supervised the meetings of the Executive Committee and the Chairman of the Executive Committee reported to the Party organisation. The general meeting of the municipal Party organisation set tasks to both the Party local organisation and the Chairman of the Executive Committee. It was still quite often that the Party local organisation demanded solution of the problems from the Executive Committee.

In 1947, collectivisation of agriculture was started. The farmers were forced to give up their private land and tools and join into collective farms. The development of collectivisation was rather slow in the beginning. That is the reason why more pressure was gradually exerted, which had its peak with massive deportations in March 1949. It was practically a choice between joining collective farms and being deported to Siberia. 142 people from Põdrala Municipality were sent to Siberia. Collectivisation of agriculture was completed in 1950. This is the same year that counties and executive committees were liquidated.

In 1950, Estonia was divided into districts. The aim was to change the administrative system into a system that was similar to that of Russia. On September 26, 1950, the Presidium of the Supreme Soviet of the Estonian SSR divided Estonia into 39 districts instead of 13 counties. This was the year of greatest changes.